

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

RAFAŁ SZEPTYŃSKI* | INSTYTUT JĘZYKA POLSKIEGO POLSKIEJ AKADEMII NAUK, KRAKÓW

Rekonstrukcja prehistorii polskiego comparatiwu w ujęciu profesora Jerzego Kuryłowicza

Słowa kluczowe: comparativus, język polski, języki słowiańskie, języki indoeuropejskie.

doi: <http://dx.doi.org/10.31286/JP.99.1.1>

Stosunek polskich, zwłaszcza krakowskich diachronistów do spuścizny Uczonego, którego 40. rocznicę śmierci¹ wypada nam w tym roku wspominać, nie jest całkiem jednoznaczny². O ile trudno byłoby podważać opinie na temat rangi odkryć dokonanych przez profesora Jerzego Kuryłowicza w drugiej połowie lat dwudziestych XX wieku w dziedzinie morfologii indoeuropejskiej (por. Kuryłowicz 2004), o tyle znaczna część jego późniejszego dorobku pozostaje u nas oficjalnie zaakceptowana w sposób bezrefleksyjny, jako wykładnia metodologiczna oraz przepastny skarbiec rozwiązań szczegółowych, głównie na mocy autorytetu i tradycji. Tymczasem rzeczywista znajomość i rozumienie poglądów Uczonego wśród kolejnych pokoleń nieustannie maleją. Część Czytelników zapewne nie podzieli mojej opinii, ale śmiem twierdzić, że najwyższy szacunek oddać można autorowi przez wnikliwą lekturę jego dzieł. W niniejszym artykule postanowiłem przeto w sposób krytyczny uprzystępnić poglądy Uczonego na prapoczątki polskiego comparatiwu. Jakkolwiek nadużyciem byłoby stwierdzenie, że za punkt wyjścia obierał on tutaj polszczyznę³, nie ulega wątpliwości, że dla studiów nad tak postawionym problemem jego prace stanowią jeden z oczywistych punktów odniesienia.

Zagadnienie to Uczony omówił w monografii *The inflectional categories of Indo-European* (1964: 227–230). Na wstępie, odwołując się do interpretacji Émile'a Benveniste'a (1948), rozróżnił w indoeuropejskim prajęzyku dwa sposoby tworzenia stopnia wyższego: derywację prymarną (głównie od przymiotników odczasownikowych) za pomocą sufiksu *-(i)ios-* oraz derywację sekundarną (głównie od niemotywowanych przymiotników) za pomocą sufiksu

* rafal.szeptynski@ijp.pan.pl, ORCID: 0000-0003-2292-4151

1 Artykuł został napisany i zgłoszony do publikacji w 2018 r.

2 Za dyskusję na ten temat oraz za komentarze do tekstu składam niniejszym podziękowania dr. hab. Zbigniewowi Babiowskiemu (UJ) oraz dr. Dariuszowi Piwowarczykowi (UJ).

3 W dalszej części artykułu nawiązałem także do kwestii, które dotyczą polszczyzny bardziej bezpośrednio.

-tero-. Co do różnicy między derywacją prymarną a sekundarną, to sprowadza się ona do stopnia złożoności podstawy słowotwórczej: w pierwszym wypadku sufix dołączany jest bezpośrednio do rdzenia, często na zasadzie substytucji (tu: wobec sufixu *positiwu*), w drugim zaś – do pełnego tematu wyrazu motywującego. Poniżej omówię wyłącznie typ na **-ios-*, jako jedyny odziedziczony w języku polskim. Co się tyczy typu drugiego, obecnie uważa się go za innowację (por. Majer 2015: 159, przyp. 10) charakterystyczną dla języków indoiran-*skich* oraz greki, a opartą na zaimkach o znaczeniach ‘jeden z dwóch’, ‘który z dwóch’, ‘ten (spośród dwóch)’ itp. (por. w języku polskim relikty *który, wtóry*). Trudno zatem zgodzić się z twierdzeniem, że funkcja sufixu *comparatiwu* jest dla morfemu **-ios-* późniejsza niż dla **-tero-* (Kuryłowicz 1964: 227). Trzeba także zwrócić uwagę, że Uczony nie uniknął pewnej sprzeczności, gdy z jednej strony przypisał derywacji za pomocą sufixu **-tero-* sekundarny charakter, a z drugiej – wyznaczył jej dziedzinę wśród przymiotników niemotywowanych, a więc o zasadniczo morfologicznie niepodzielonym temacie (stosunki te nie zostały zresztą zilustrowane przykładami).

Problem genezy *comparatiwu* na **-ios-* został postawiony przez Uczonego w następujący sposób: jeżeli zarówno przymiotniki (*positiwu*), jak i *comparatiwy* były prymarnymi formacjami dewerbalnymi, to jakie procesy doprowadziły do wytworzenia wtórnej, bezpośredniej relacji między obiema kategoriami? Otóż Uczony założył, że formacja *comparatiwu* reprezentowała pierwotnie rzeczownik odczasownikowy, którego funkcja uległa z czasem zmianie na elatywną (Kuryłowicz 1964: 227–228), tj. również przymiotnikową, co ostatecznie pozwoliło na zbliżenie obu kategorii imiennych – *positiwu* i *comparatiwu*. Paralelę dla takiego procesu – bez nawiązania do dewerbalnego charakteru rzeczownika – wskazał w łotewskim *comparatiwie* na *-āks* (por. np. *labāks* ‘lepszy’ do *labs* ‘dobry’) oraz arabskim tzw. elatiwie typu *'af'alu* (Kuryłowicz 1964: 228). Dodatkowo w związku z analizą struktury sufixu (zob. niżej) doprecyzował pierwotne znaczenie indoeuropejskiego rzeczownika jako *abstractum*, co również starał się uwiarygodnić za pomocą paraleli arabskiej (Kuryłowicz 1964: 230); notabene kilka dekad wcześniej rekonstrukcję znaczenia *comparatiwu* indoeuropejskiego skłonny był sprowadzać do rzeczownika konkretnego (Kuryłowicz 1935: 49).

Wskazane analogie wymagają pewnych komentarzy. Interpretacja faktów łotewskich (Kuryłowicz 1964: 228, 229) zasadniczo zgadza się z *opinio communis*, sposób ich przedstawienia jest jednak bardzo skrótowy. W omawianym ustępie brakuje konkretnych przykładów oraz zastrzeżenia, że zarówno stadium rzeczownikowe, jak i (niekomparatywne) przymiotnikowe w rozwoju łotewskiego *comparatiwu* postulowane są wyłącznie na podstawie semantyki odpowiedników formalnych sufixu w innych językach (zob. Brugmann: 498–501; por. Jensen 1934: 128–129). Co do faktów arabskich (Kuryłowicz 1964: 228, 230) Uczony powołał się na własną pracę poświęconą językom semickim (1962: 170), w której – w zgodzie z poglądami dawniejszych autorów – zinterpretował elativus jako dawne *abstractum* (por. także Kuryłowicz 1973: 97, 153), podczas gdy nowsze prace semitologiczne ignorują podobną interpretację (por. Bravmann 1968: 33; Kogan 2015: 155–156). Wartość paraleli przytoczonych przez Uczonego trudno zatem uznać za bezdyskusyjną.

Niemniej jednak na pierwotne abstrakcyjne znaczenie indoeuropejskiego comparatiwu wskazuje także – czy nawet zwłaszcza – pochodzenie jego formantu. W powszechnym mniemaniu morfem **-ios-* stanowi przekształcenie prostego sufiksu **(o)s-*, poświadczonego przede wszystkim właśnie w funkcji produktywnego formantu abstraktów dewerbalnych (por. Stüber 2002). W traktowaniu źródła rozszerzenia sufiksu **(o)s-* do postaci z początkowym *i* zachodzą jednak znaczące rozbieżności. Karl Brugmann (1889: 125, 403, 421) sugerował początkowo jego identyfikację z sufiksem nominalnym **-ie/o-*, ostatecznie zaś wskazał na werbalny sufiks **-iē/o-* (Brugmann 1906: 679; por. Meier-Brügger 2003: 220)⁴. É. Benveniste (1935: 84) przyjmował znowuż sufiks nominalny **-i-* (por. Meier-Brügger 2010: 356; Rau 2014). Uczony nie odniósł się do żadnej z powyższych hipotez, a jego własne stanowisko było też całkiem odmienne (choć niekoniecznie w pełni oryginalne, zob. niżej). O ile bowiem wszystkie wymienione interpretacje zakładają nawarstwienie obcego elementu morfologicznego (tj. sufiksu formacji werbalnej lub nominalnej pozostającej w bliższym lub dalszym związku słowotwórczym z tematami na **-s-*), o tyle w jego ujęciu proces polegał na reinterpretacji samej struktury prymarnej rzeczowników omawianej klasy (Kuryłowicz 1964: 228). Zjawisko to dotyczyć miało wyrazów utworzonych za pomocą sufiksu **(o)s-* od rdzeni typu **d^heh₁(i)-* ‘ssać (mleko matki)’, **g^(u)eH(i)-* ‘śpiewać’, **peh₃(i)-* ‘pić’ (zob. Rix (red.) 2001: 138, 183, 462), uogólnianego dziś pod postacią **Ceh_x(i)-*⁵. W związku z tym, że pewne allomorfy wskazanych rdzeni występowały dodatkowo w dwóch wariantach – z końcową spółgłoską *i* (przed sufiksami rozpoczynającymi się od samogłoski) lub bez niej (przed sufiksami rozpoczynającymi się od spółgłoski) – możliwa była dwójaka interpretacja struktury rzeczowników typu **Ceh_xios-*: (pierwotnie) **Ceh_xi-os-* lub (wtórnie) **Ceh_xi-os-*. Objaśnienie to w sposób oczywisty komplikowałoby się, gdyby uwzględnić sugestię z innego rozdziału pracy Uczonego, że źródło fakultatywnego segmentu *i* w wymienionych rdzeniach mogło leżeć po stronie sufiksów (Kuryłowicz 1964: 44). Niestety całe omówienie trudno uznać za przejrzyste, skoro w danym fragmencie autor posłużył się jedynie abstrakcyjną notacją wybranych fragmentów struktury (*-ā^xios-*) – aby samodzielnie wypełnić je konkretną treścią, czytelnik zmuszony jest do lektury wcześniejszej, dość odległej partii tekstu (Kuryłowicz 1964: 141). Brak egzemplifikacji nie tylko utrudnia śledzenie toku rozumowania Uczonego, co zresztą poskutkowało w ostatnim czasie błędną interpretacją wywodu przez Jeremiego Raua (2014: 330)⁶, ale również pozostawia czytelnika bez wyobrażenia na temat preferowanej semantyki rdzeni, które leżą u podstaw postulowanego procesu. Sytuacja staje się bardziej zrozumiała, gdy weźmie się pod uwagę, że w literaturze trudno napotkać ślady rzeczowników o takiej właśnie budowie – wykaz zrekonstruowanych dewerbalnych tematów na **-s-* (Stüber 2002: 273–277) nie zawiera formacji od rdzeni typu **Ceh_x(i)-* (por. Rix (red.) 2001: 707). Nie przemawia to bynajmniej na korzyść omówionej hipotezy.

4 Pod względem strukturalnym pogląd ten jest mi najbliższy. Ani Karl Brugmann, ani Michael Meier-Brügger nie opisali jednak mechanizmu zmiany; własną propozycję przedstawiłem w innym miejscu (Szeptyński, w druku). Dokonałem tam także – innej niż u K. Brugmanna – interpretacji semantycznej (M. Meier-Brügger aspekt ten pominął).

5 *C* – dowolna spółgłoska, *h_x* – dowolna spółgłoska laryngalna. J. Kuryłowicz (1964: 141) stosował odmienną notację: **d^hēi-* ‘ssać (mleko matki)’, **gāi-* ‘śpiewać’, **pōi-*; strukturę, z pominięciem segmentów nagłosowych, uogólnił do postaci *-ā^xi-*.

6 J. Rau uznał J. Kuryłowicza za zwolennika hipotezy zakładającej nawarstwienie sufiksu werbalnego **-ie/o-*.

Tak czy inaczej, postulowana przez Uczzonego dwuznaczność $*Ceh_x-i-os-$: $*Ceh_x-i-os-$ miała doprowadzić do wyabstrahowania neosufiksu $*-i-os-$, zachowującego pierwotną funkcję bazowego morfemu $*-os-$. W toku rozwoju również owa wtórna formacja doznać miała dalszego rozszczepienia – tym razem zarówno na poziomie struktury paradygmatu, jak i funkcji. Odziedziczony paradygmat z – ograniczaną na późniejszych etapach – alternacją wokaliczną sufiksu ($*-iōs-$: $*-i-os-$: $*-i-es-$: $*-is-$) wykształcić miał sekundarną funkcję elatywną (o dalszym rozwoju w kierunku comparatiwu zob. niżej), podczas gdy prymarna funkcja abstractum utrzymać się miała w sekundarnej, ujednocionej pod względem morfonologicznym strukturze⁷. Argumentacja opierała się na analizie faktów indoirańskich – z jednej strony staroindyjskich abstractów na $-iṣ-$ oraz awestyjskich na $-iṣ-$, z drugiej zaś – pokrewnych im comparatiwów (sti. $-(i)yas-$, awest. $-iiah-$). Mimo świadomości, że wymowa części materiału jest niejednoznaczna (Kuryłowicz 1964: 229, przypis 4; por. Brugmann 1906: 532–534), Uczony nie zachował należytej ostrożności w doborze przykładów staroindyjskich, mających ostatecznie zilustrować domniemaną dyferencjację abstractum i elatiwu. Chodzi tu o dwie pary wyrazów. Otóż w parze $śociṣ-$ ‘światło’ : $śoc(i)yas-$ ‘bardzo jasny, błyszczący’ druga forma wydaje się bezpośrednio niepoświadczona – odnotowuje się jedynie pokrewny superlativus-elativus $śociṣṭha-$ (Monier-Williams 1872: 1013; Grassmann 1873: 1413; notabene brak go u Manfreda Mayrhofera 1976: 377–378; 1996: 655–656). Fikcyjny comparativus $śoc(i)yas-$ powtarza się zresztą nie tylko w dalszej części tekstu (Kuryłowicz 1964: 232), ale i w innych pracach Uczzonego (1952: 66; 1958: 64; 1963: 53). W drugiej parze, $*rabhiṣ-$ – jakoby w złożeniu $surabhiṣ-$ – ‘obejmowanie’ : $rabhyas-$ ‘bardzo porywczy’, sama forma $surabhiṣ-$, stanowiąca podstawę rekonstrukcji niepoświadczanego tematu $*rabhiṣ-$, jest w najlepszym razie hapaksem o znaczeniu imiesłowowym lub przymiotnikowym, bez widocznego związku z abstractum⁸. Dodajmy, że odnośną formę tekstową sekundarnego superlatiwu $surabhiṣṭamam$ w *Rigwedzie* (RV 1.186.7⁹; ‘the sweetest smelling’ – „najśłodziej pachnący”, por. Jamison, Brereton 2014) – ze względu na obficie poświadczony temat $surabhi-$ – próbowano objaśniać insercją $ṣ$ analogiczną do innego kłopotliwego wyrazu, pojawiającego się w poprzedniej strofie – $tuvīṣṭama-$ ‘najsilniejszy’ (RV 1.186.6) (por. Whitney 1891: 478; inaczej o drugim wyrazie Mayrhofer 1992: 639)¹⁰. Cała egzemplifikacja procesu dyferencjacji abstractum i elatiwu okazuje się zatem oparta na formach spreparowanych.

7 To znaczy z uogólnionym – mimo swej wtórności – tzw. stopniem zanikowym sufiksu: $*-is-$. Uczony (1964: 228), podkreślając archaiczność stopnia zanikowego (por. także 1956: 70), pominął fakt, że – w świetle przyjętych przezeń założeń – taki wariant morfemu jako jedyny nie daje się wyprowadzić wprost ze zreinterpretowanej struktury rzeczownika na $*-(o)s-$. Jeżeli stopień zanikowy sufiksu podstawowego, tj. $*-s-$, miałby być dołączony do któregoś ze stopni pełnych lub wzdłużonych morfemu rdzennego, segment $*-i-$ zostałby pominięty (por. Kuryłowicz 1964: 141); z kolei połączenie obu morfemów na stopniu zanikowym generowałoby postać $*Ci-s-$ (< $*Cih_x-s-$ < $*Ch_x-i-s-$ we współczesnej notacji). Uczony nie omówił zresztą charakterystyki morfonologicznej bazowego paradygmatu na $*-s-$ i nie wskazał, o którą możliwość miałoby w tym wypadku chodzić.

8 Hermann Grassmann (1873: 1549) podaje znaczenie ‘schön umfangend, lieblich umfassend’ („mile obejmujący”). Inaczej ujmuje to M. Mayrhofer (1976: 486): ‘duftend, wohlriechend / fragrant’ („pachnący”), ale bez wyszczególnienia tematu $surabhiṣ-$ s.v. $surabhiṣ$ (= $surabhi-$). Odrębnego tematu $surabhiṣ-$ brak także u sir Moniera Moniera-Williamsa (por. jeszcze Mayrhofer 1996: 434–435).

9 <http://titus.fkidg1.uni-frankfurt.de/texte/etcs/ind/aind/ved/rv/mt/rv.htm>.

10 Należałoby się także liczyć z możliwością wpływu prymarnego superlatiwu na $-iṣṭha-$.

Należy następnie zwrócić uwagę, że zjawiska ujęte przez Uczonego jako dyferencjacja jednorodnego – pod względem formy i funkcji – paradygmatu obecnie rozpatruje się raczej jako tzw. derywację wewnętrzną (*internal derivation*), czyli synchroniczny proces słowotwórczy generujący odrębny paradygmat o odmiennej funkcji poprzez modyfikację struktury morfologicznej (akcentuacyjno-apofonicznej) paradygmatu bazowego. Opisaną powyżej interpretację Uczonego można pojmować na dwa sposoby: albo – podstawowo – jako wykształcenie nowej funkcji elatywnej w starym paradygmacie oraz jednocześnie wytworzenie nowego paradygmatu przechowującego dawną funkcję abstrakcyjną, albo ewentualnie jako rozciągniętą w czasie polaryzację paradygmatów o odmiennych funkcjach, z których oba ostatecznie należałoby uznać za wtórne. Natomiast współcześnie (zob. Rau 2014: 338–340) nowy paradygmat o wtórnej funkcji wyprowadza się – przez odwołanie do rekonstruowanych (!) reguł derywacyjnych – jako pochodny względem pierwotnego, zachowującego też dawną funkcję. Pozostawiając bez rozstrzygnięcia kwestię, które podejście jest w danym wypadku bardziej adekwatne (por. jeszcze Szeptyński, w druku), trzeba stwierdzić, że wszystkie zreferowane procedury mają poniekąd charakter dedukcyjny, przy czym opierają się na odmiennym zbiorze przesłanek. W argumentacji Uczonego chodziło o ogólne, po części idiosynkratyczne założenia dotyczące mechanizmów rozwoju kategorii gramatycznych (przedstawiane właśnie w omawianej monografii z 1964 r.), przy czym trudno wśród owych założeń przeprowadzić granicę między aprioryzmem a uprzednim zastosowaniem rozumowania indukcyjnego.

Samo wykształcenie znaczenia elatywnego oraz – w toku dalszego rozwoju – komparatywnego zostało przez Uczonego potraktowane dość skrótowo. Pomijając odesłanie do abstrakcyjnego mechanizmu zmiany (Kuryłowicz 1964: 228, por. też 45–46), Uczony kilkakrotnie powołał się na wzmiankowane paralele, łotewską oraz arabską (1964: 228–230). Jak wspomniano, wraz z rozwojem funkcji intensyfikującej, elatywnej, formacja nawiązać miała bliższą relację semantyczną z pokrewnymi przymiotnikami odczasownikowymi – „docełowymi” *positiwami* (Kuryłowicz 1964: 228–229), przypieczętować ją zaś miało dopiero wykształcenie mocji (Kuryłowicz 1964: 230), początkowo z rozróżnieniem rodzaju ożywionego na **-iōs* oraz nieożywionego na **-iōs* (za starsze **-iōs-s*: **-iōs-θ*; por. Piwowarczyk 2015). Dalszy rozwój mocji w niektórych dialektach indoeuropejskich polegał na wprowadzeniu odrębnej formy rodzaju żeńskiego na **-ī-* (< **-ih₂-*) (odtąd – w opozycji do męskiego i nijakiego); Uczony (1964: 230) wprost wymienił tu tylko sanskryt, choć zjawisko to (lub „zjawisko takie” – w zależności od jego faktycznej chronologii) w istotny sposób wpłynęło również między innymi na ukształtowanie paradygmatu słowiańskiego, a więc i polskiego (por. Szeptyński 2017: 196)¹¹. Ostateczną krystalizację kategorii comparatiwu poprzedzić miało natomiast jeszcze jedno rozszczepienie – *superlativus* (dawna, *prymarna*¹² funkcja,

11 Oprócz wynikających stąd przekształceń samego sufiksu oraz fleksji, które wymieniono we wskazanym artykule (uogólnienie *š < sj* oraz „tematyzacja” paradygmatu), należy odnotować, że również stopień zanikowy pierwiastka, postulowany w celu objaśnienia wokalizmu rdzennego form supletywnych psł. **dbl' bš-*, ale także **bol' bš-*, **gor' bš-* (por. Szeptyński 2017: 190–192), najłatwiej wyprowadzić właśnie z femininum na **-ih₂-*. Formacja femininum dostarcza również materiału do objaśnienia – prawdopodobnie skontaminowanej – postaci sufiksu **(j) bš-* (por. Szeptyński 2017: 195–196). Temat wymaga osobnego omówienia.

12 Jako bliższa absolutnym użyciom elatiwu, wobec sekundarnych, relatywnych użyć w wypadku comparatiwu.

realizowana przez nową, derywowaną formę na **-is-to-*)¹³ : comparativus (nowa, sekundarna funkcja przy zachowaniu dawnej, prymarnej formy) (Kuryłowicz 1964: 230).

Niniejsze krytyczne omówienie uzupełnić trzeba jeszcze o krótką konfrontację ze starszą publikacją Oldřicha Friša (1953). Genezy indoeuropejskiego comparatiwu autor ten upatrywał właśnie w dyferencjacji rzeczownika na **-(o)s-* utworzonego od rdzenia zakończonego na spółgłoskę *ǵ*, jako stadium pośrednie zakładając również wykształcenie znaczenia elatywnego. Dziwić zatem musi zupełny brak odniesień u J. Kuryłowicza¹⁴, mimo że oba ujęcia różnią się w szczegółach – na przykład O. Friš (1953: 108) rozwój od znaczenia abstrakcyjnego do elatywnego zilustrował za pomocą zdań typu *This is a beauty* w relacji do nienacechowanego przymiotnika w *This is beautiful*¹⁵, podczas gdy J. Kuryłowicz, jak widzieliśmy, ograniczył się do zasygnalizowania dyskusyjnych paralel¹⁶.

Ostatecznie, jak próbowałem wykazać powyżej, sama hipoteza Uczonego (niezależnie od stopnia jej oryginalności), choć pomysłowa, jest niedostatecznie uargumentowana i bez przytoczenia nowych faktów, w tym także rzetelnie przedstawionego i adekwatnie dobranego materiału, nie może zostać w całości zaakceptowana¹⁷. Pozostaje jeszcze krótko odnieść się do dwóch innych kwestii dotyczących prehistorii polskiego comparatiwu, które Uczony poruszył w swych pracach.

Po pierwsze, wbrew Franciszkowi Sławskiemu (1980: 84) przyjęte przez J. Kuryłowicza (1954; 1964: 233) objaśnienie rozszerzonej postaci słowiańskiego sufiksu comparatiwu **-ǵ-jbš-* (por. pol. *-ejsz-* w *mądrz-ejsz-y*) wobec prostego **-bš-* (pol. *-sz-* w *dłuż-sz-y*) również nie jest oryginalne. Hipoteza dotycząca wprzężenia pradawnej formy przysłówkowej na **-ǵ*¹⁸ pochodzi bowiem od Oskara Wiedemanna (1886: 127)¹⁹. Notabene owo dość powszechnie przyjęte rozwiązanie przyjdzie zapewne skorygować przez uwzględnienie pośredniego stadium tematu czasownikowego (typ *mądrzeć* < **mądr-ǵ-ti*; por. Szeptyński 2017: 197–198).

Po drugie, rekonstrukcja w prasłowiańskim comparatiwie długowokalicznym tzw. intonacji nowoakutowej (Kuryłowicz 1958: 232; 1959: 47–48) zamiast (staro)akutowej nie ma dobrego oparcia w faktach (por. Babik 2002). Świadczą o tym także polskie formy z kontynuantami samogłosek krótkich *droższy*, *młodszy*, *słodszy*, *gęstszy*, *gorętszy*, *węższy*, *większy* itp. (zamiast refleksów długości: **dróższy*, **młódszy*, **słódszy*, **gąstszy*, **gorątszy*, **wąższy*, **wiąkszy*). Istotne

13 Wskazana formacja superlatiwu nie jest kontynuowana w języku polskim ani też na gruncie słowiańskim czy nawet bałtosłowiańskim.

14 Trzy lata przed artykułem O. Friša J. Kuryłowicz opublikował w tym samym czasopiśmie („Archiv Orientalni”) artykuł, dotyczący wszak innego zagadnienia; w tym samym numerze (18 z 1950 r.) ukazała się zresztą pierwsza – z gruntu odmienna – próba rozwiązania naszego problemu przez O. Friša. Co jednak ważniejsze, w interesującym nas numerze 21 z 1953 r. wydrukowano recenzję pracy J. Kuryłowicza – wątpliwe zatem, by Uczony nie zdawał sobie sprawy z tez O. Friša.

15 Dosłownie *To jest piękno/pięknem* wobec *To jest piękne*; sens pierwszego przykładu lepiej oddaje zdanie *Ta dziewczyna to piękność*.

16 Popularny w literaturze przykład łotewski jest zresztą wzmiankowany u O. Friša (1953: 103), choć z pominięciem domniemanego źródła rzeczownikowego.

17 Argumentacja O. Friša także wykazuje pewne mankamenty, chociaż w całości stanowi inspirującą lekturę. Jej wartość pogłębiona jest m.in. dzięki odwołaniom do starszej literatury.

18 We współczesnej notacji: **-eh*.

19 W niedawnej publikacji sam błędnie wskazałem na K. Brugmanna (zob. Szeptyński 2018: 170).

są tu zwłaszcza trzy ostatnie przykłady, dokumentujące archaiczną alternację samogłoski rdzennej (*gorący* : *gorętszy*, *wąski* : *węższy*; por. także dawne *skąpy* : *skępszy*) oraz wokalizm formacji supletywnej, która nie mogła przecież podlegać oddziaływaniu ze strony positiwu (*większy*)²⁰.

Na zakończenie pozwolę sobie przypuścić, że skrupulatne przepracowanie dorobku naukowego profesora Jerzego Kuryłowicza wywarłoby jak najkorzystniejszy wpływ na rozwój polskiego językoznawstwa diachronicznego, zarówno na poziomie indoeuropeistycznym, jak i sławistycznym, czy wreszcie polonistycznym – z uwzględnieniem krytyki tak pryncypiów metodologicznych, jak i konkretnych interpretacji szczegółowych. Trudno uniknąć wrażenia, że dorobek ów, na który składają się przecież liczne a wartościowe pozycje, od dziesięcioleci przytłacza środowisko, przy czym „balast” ten skwapliwie wykorzystywany jest dopiero w momencie, gdy usiłuje się (d)ocenić ogólną wagę osiągnięć polskich badaczy w dziedzinie językoznawstwa historyczno-porównawczego (względnie ogólnego). Uważam, że spuścizna Uczzonego zasługuje na godniejsze potraktowanie.

Bibliografia

- Babik Z. 2002: *Ein Fall urslawischer métatonie rude*, „Zeitschrift für Slawistik”, Nr 47(1), s. 67–77.
- Benveniste É. 1935: *Origines de la formation des noms en indo-européen*, Adrien-Maisonneuve, Paris.
- Benveniste É. 1948: *Noms d'agent et noms d'action en indo-européen*, Adrien-Maisonneuve, Paris.
- Bravmann M.M. 1968: *The Arabic elative. A new approach*, E.J. Brill, Leiden.
- Brugmann K. 1889: *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, cz. 2.1, wyd. 1, Karl J. Trübner, Strassburg.
- Brugmann K. 1906: *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, cz. 2.1, wyd. 2, Karl J. Trübner, Strassburg.
- Friš O. 1953: *The IE. comparative suffix -ios and the neuter suffix -os*, „Archiv Orientální”, Vol. 21, s. 101–113.
- Grassmann H. 1873: *Wörterbuch zum Rig-Veda*, Brockhaus, Leipzig.
- Jamison S.W., Brereton J.P. 2014: *The Rigveda. The earliest religious poetry of India*, Oxford University Press, New York.
- Jensen H. 1934: *Der steigende Vergleich und sein sprachlicher Ausdruck*. „Indogermanische Forschungen”, Vol. 52, s. 108–130.
- Kogan L. 2015: *Genealogical classification of Semitic. The lexical isoglosses*, Walter de Gruyter, Boston–Berlin.
- Kuryłowicz J. 1935: *Études indo-européennes*, cz. 1, Gebethner i Wolff, Kraków.
- Kuryłowicz J. 1952: *L'accentuation des langues indo-européennes*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków.
- Kuryłowicz J. 1954: *Remarques sur le comparatif (germanique, slave, v. indien, grec)*, [w:] G. Redard (red.), *Sprachgeschichte und Wortbedeutung. Festschrift Albert Debrunner gewidmet von Schülern, Freunden und Kollegen*, Francke Verlag, Bern, s. 251–257.
- Kuryłowicz J. 1956: *Lapophonie en indo-européen*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Kuryłowicz J. 1958: *L'accentuation des langues indo-européennes*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Kraków.
- Kuryłowicz J. 1959: *Na marginesie ostatniej syntezy akcentuacji słowiańskiej*, „Rocznik Sławistyczny” XX, s. 40–53.
- Kuryłowicz J. 1962: *Lapophonie en sémitique*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Kuryłowicz J. 1963: *Le mécanisme différenciateur de la langue*, „Cahiers Ferdinand de Saussure”, Vol. 20, s. 47–54.
- Kuryłowicz J. 1964: *The inflectional categories of Indo-European*, Carl Winter – Universitätsverlag, Heidelberg.
- Kuryłowicz J. 1973: *Studies in Semitic grammar and metrics*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.

20 Forma *krótszy*, zamiast spodziewanej – ze sławistycznego punktu widzenia – **krotszy*, objaśnia się właśnie wyrównaniem do *krótka*, może także konfliktem homonimicznym z zanikłym w czasach historycznych przymiotnikiem *krotki* ‘łagodny’. Z kolei *positivus miększy* nie musi wcale bezpośrednio kontynuować comparatiwu (por. rozbieżne stanowiska w słownikach etymologicznych); problem wymaga odrębnej dyskusji.

- Kuryłowicz J. 2004: *The young Kuryłowicz: A collection of articles*, Poligrafix, Kraków.
- Majer M. 2015: *Russian kotóryj, Czech který, Slovene katě'ri: Vowel Variation in the Reflexes of Proto-Slavic *koterъ(jь) 'which (of the two)'*, „Scando-Slavica”, t. 61 (2), s. 154–179.
- Mayrhofer M. 1976: *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, cz. 3, Carl Winter – Universitätsverlag, Heidelberg.
- Mayrhofer M. 1992: *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*, cz. 1, Carl Winter – Universitätsverlag, Heidelberg.
- Mayrhofer M. 1996: *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*, cz. 2, Carl Winter – Universitätsverlag, Heidelberg.
- Meier-Brügger M. 2003: *Indo-European Linguistics*, Walter de Gruyter, Berlin–New York.
- Meier-Brügger M. 2010: *Indogermanische Sprachwissenschaft*, wyd. 9, Walter de Gruyter, Berlin–New York.
- Monier-Williams M.A. 1872: *A Sanskrit-English dictionary*, Clarendon Press, Oxford.
- Piwowarczyk D.R. 2015: *The Proto-Indo-European *-VTs# clusters and the formulation of Szemerényi's Law*, „Indogermanische Forschungen”, Vol. 120, s. 269–278.
- Rau J. 2014: *The history of the Indo-European primary comparative*, [w:] N. Oettinger, T. Steer (red.), *Das Nomen im Indogermanischen. Morphologie, Substantiv versus Adjektiv, Kollektivum. Akten der Arbeitstagung der Indogermanischen Gesellschaft vom 14. bis 16. September 2011 in Erlangen*, Reichert, Wiesbaden, s. 327–341.
- Rix H. (red.) 2001: *Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstambildungen*, Reichert, Wiesbaden.
- Sławski F. 1980: *Języki słowiańskie w pracach Jerzego Kuryłowicza*, „Prace Językoznawcze (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego)” 66 (DLVII), s. 79–87.
- Stüber K. 2002: *Die primären s-Stämme des Indogermanischen*, Reichert, Wiesbaden.
- Szeptyński R. 2017: *Vocalic elements and prosody in Slavic comparatives*, „Indogermanische Forschungen”, Vol. 122, s. 189–205.
- Szeptyński R. 2018: *Geneza słowiańskiego sufiksu comparatiwu *-ěj-bš- (pol. -ejsz-)*, „Polonica” XXXVIII, s. 167–174.
- Szeptyński R. (w druku): *Comparatives as derivatives of change-of-state verbs. The origin of the Proto-Indo-European comparative suffix*, „Lingua Posnaniensis” 60.2.
- Whitney W.D. 1891: *A Sanskrit grammar, including both the classical language, and the other dialects, of Veda and Brahmana*, Breitkopf and Härtel, Leipzig.
- Wiedemann O. 1886: *Beiträge zur altbulgarischen Conjugation*, Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, St. Petersburg.

Summary

Professor Jerzy Kuryłowicz's reconstruction of the prehistory of the Polish comparative

Keywords: comparative, Polish, Slavic, Indo-European.

This article summarizes and critically discusses Jerzy Kuryłowicz's views on the origin of the Polish (Slavic, Indo-European) comparative. Above all, the hypothesis concerning the emergence of the Proto-Indo-European suffix *-jōs- (Slavic *-'bš-, Polish -sz-) has been challenged. Furthermore, the source of the extension within the Slavic suffix *-ěj-bš- (Polish -ejsz-) and accentological issues (with particular emphasis on the Polish material) have been discussed. The question of originality of the hypotheses presented in Kuryłowicz's works has also been addressed.